

Повернутися з небуття: загадкова історія колекції кам'яних артефактів стоянки Іскорость із розкопок В. Хвойки

Олександр Науменко

старший науковий співробітник науково-дослідного відділу археології сектору «Археологія доби каменю-бронзи» Національного музею історії України, e-mail: alexandr.naumenko.jr@gmail.com, ORCID: 0000-0003-3931-603X.

Тетяна Радієвська

старша наукова співробітниця науково-дослідного відділу археології сектору «Археологія доби каменю-бронзи» Національного музею історії України, e-mail: tetyana_arch@ukr.net, ORCID: 0000-0001-8490-7950.

Цей нарис присвячено розгляду історії колекції матеріалів стоянки Іскорость із розкопок В. Хвойки. Порушуються питання історії дослідження пам'ятки, комплектування колекції, її місця в зібраннях різних музеїв, долі під час та після Другої світової війни, а також сучасному стану.

Ключові слова: Іскорость, Українське Полісся, Вікентій Хвойка, музейна колекція, історія досліджень.

Вступ

Значна кількість музейних колекцій археологічних артефактів, сформованих наприкінці XIX — на початку XX ст., перед тим, як опинитися в сучасних музеях із задовільними системами збереження і обліку, мали тернистий шлях, прокладений через світові війни, революційні події, зміни ідеологій і інституцій, транспортування не тільки в межах окремих міст, а й різних країн. Усі ці перипетії, безумовно, відображалися на колекціях, призводячи до пошкоджень або втрат артефактів. Поміж таких подій одним із найбільш деструктивних чинників є війна, через яку над музейними колекціями нависає загроза не тільки фізичного знищення внаслідок бойових дій, а і втрати під час евакуації або грабінницьких дій окупантів. У сучасних реаліях агресивної загарбницької війни, розв'язаної російською федерацією проти України, як ніколи актуалізується проблема збереження музейних фондів. У нашому есеї висвітлено історію колекції кам'яних артефактів стоянки Іскорость (нині — м. Коростень Житомирської області), яку відкрив В. Хвойка понад 110 років тому і якій вдалося пережити низку вищезазначених екстремальних подій, зберігши науковий і експозиційний потенціал.

Випадковості не випадкові — відкриття стоянки Іскорость

Стоянка Іскорость була відкрита В. Хвойкою в 1911 р. Її виявлення не було наслідком будь-якого типу розвідувальних робіт, спрямованих на пошук пам'яток кам'яної доби. Тоді, за дорученням голови Імператорської Археологічної Комісії (далі — ІАК)

О. Бобринського, на Овруччині В. Хвойка розкопував кургани (Открытый... 1911). Річ у тім, що влітку 1911 р. ці місцини мав відвідати імператор Микола II під час військових маневрів. Безсумнівно, масштабність польових робіт на цих насипах мала вразити Його Імператорську Величність (Колеснікова 2008, с. 166–167). В. Хвойка з ентузіазмом розкопав 25 курганів замість потрібних декількох, а під одним насипом на глибині 0,75–0,87 м у піщаному яскраво-жовтому шарі зафіксував сліди трьох овальних вогнищ, діаметром 1–2 м кожне, які склалися з попелу та вугілля і довкола яких лежали крем'яні артефакти (Хвойка 2008, с. 13–14).

Зі стоянки В. Хвойкою було відібрано понад 500 крем'яних артефактів. Оскільки розкопки цілком асигнувалися ІАК, дослідник мав надіслати здобуті матеріали до Імператорського російського Археологічного Товариства, про що наявна інформація в додатках до звіту ІАК за 1911 р. (Отчёт... 1914, с. 96). Звідти артефакти розподілялися б у різні установи. Більша частина відібраних В. Хвойкою речей з Іскорості (253 одиниці) зберігалися в Державному Ермітажі, а звіти в 1935 р. надійшли до Музею антропології і етнографії (Кунсткамери) (Хлопачев 2016, с. 30), де наявні донині. Іншу частину матеріалів у квітні 1912 р. В. Хвойка передав до Київського художньо-промислового та наукового музею, який розміщувався в будівлі теперішнього Національного художнього музею України (Рукописный... (б. р. а.), с. 18). У 1920 р. до музею надійшло ще 11 предметів зі збірки колекціонера, хранителя Київського воєно-історичного музею, полковника С. Крейтона, який брав участь у розкопках

В. Хвойки (Рукописный... (б. р.б), с. 434) (рис. 1).

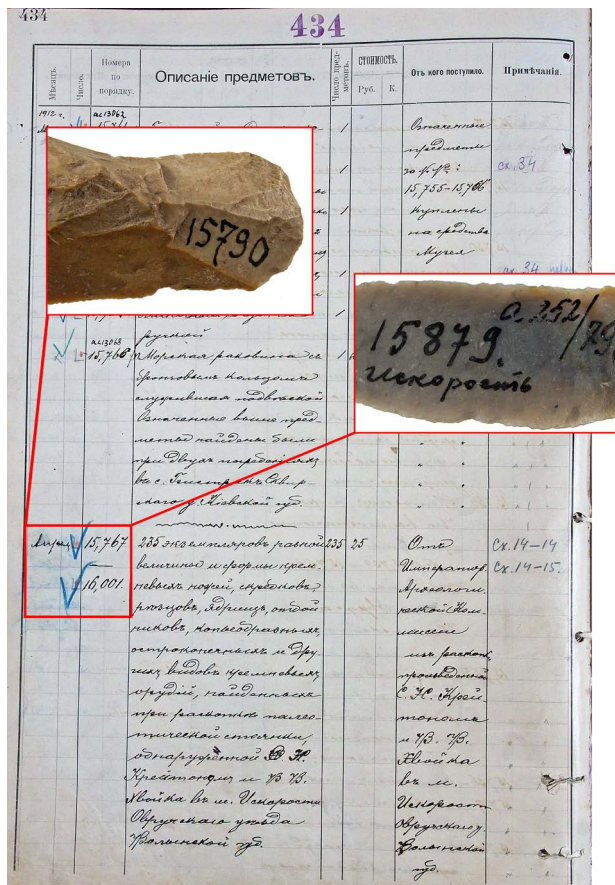

Рис. 1. Запис про надходження матеріалів зі стоянки Искорость, зроблений В. Хвойкою в Рукописному каталозі Археологічного відділу музею. На винесених фотографіях наявні артефакти із шифрами В. Хвойки, які відповідають зазначеному діапазону в каталозі.

Fig. 1. Record in the Handwritten Catalogue of the Archaeological Department of the Kyiv City Museum (modern – the National Museum of the History of Ukraine) about the receipt of flint materials from the Iskorost site. Also, there are examples of artefacts with ID numbers of V. Khvoika, which correspond to the specified range in the catalog.

Искорость і класики української археології — довоєнний період функціонування

Власне «мандри» колекції Искорость розпочалися наприкінці 1930 р. — на початку 1931 р., коли, запакована в ящики, бочки, шухляди, переважна частина матеріалів археологічної збірки Всеукраїнського істо-

ричного музею імені Тараса Шевченка (таку назву надано в 1924 р. Київському художньо-промислового та науковому музею) була передана до Археологічного музею Всеукраїнської академії наук (ВУАН), який розміщувався в межах Всеукраїнського музейного городка на території Києво-Печерської лаври (Радієвська, Завальна, Сорокіна 2016, с. 183–186; Яненко 2017).

У 1920–1930-х рр. цікавість пам'яткою і, меншою мірою, музейною колекцією, сформованою В. Хвойкою, була найбільшою. У зведеннях пам'яток Искорость згадували різні дослідники, часом некоректно атрибутуючи хронологічну позицію стоянки. Це пояснюється використанням здебільшого вторинних джерел, наприклад, даних зі звіту ІАК за 1911 р. та праці В. Хвойки «Древние обитатели Среднего Приднепровья и их культура в доисторические времена» (Спицын 1915, с. 142–144; Вишневский 1924, с. 464–465; Данилевич 1925, с. 17–18; Skutil 1928; Field, Prostov 1936, р. 275; Ефименко 1938, с. 600; Golomshtok 1938, р. 434–435; Hančar 1940, р. 87), а також фотографій із публікації Й. Скутіла (Skutil 1928), початково зроблених В. Хвойкою для Л. Нідерле, на яких зафіксовано 163 артефакти, транспортовані до Санкт-Петербурга (Науменко, Радієвська 2022, рис. 1: 1–3).

У 1920–1940-х рр. розвідки на стоянці проводили І. Левицький, Ф. Козубовський і К. Коршак (В справі... 1930, арк. 7, 11; Коршак 1930а; Левицький 1950). Перших двох цікавив загальний геологічний контекст пам'ятки. Лише К. Коршак намагався провести комплексне дослідження, зокрема опрацювавши колекцію артефактів, яку лишив В. Хвойка в Києві. У своїй статті він

охарактеризував сировину предметів, зазначив діапазони розмірів різних категорій кам'яного інвентарю, а також намагався описати типолого-технологічну структуру індустрії, проілюструвавши її таблицею з п'ятнадцяти артефактів (Коршак 1930а, с. 20–21). Поміж аркушів рукопису статті «Палеолітична стація в містечку Іскорості» в Науковому архіві ІА НАНУ також зберігаються рисунки предметів із російської частини колекції (Коршак 1930б) (рис. 2). Наразі невідомо, оглядав К. Коршак особисто ці матеріали чи лише здійснив зарисовку за фотографіями.

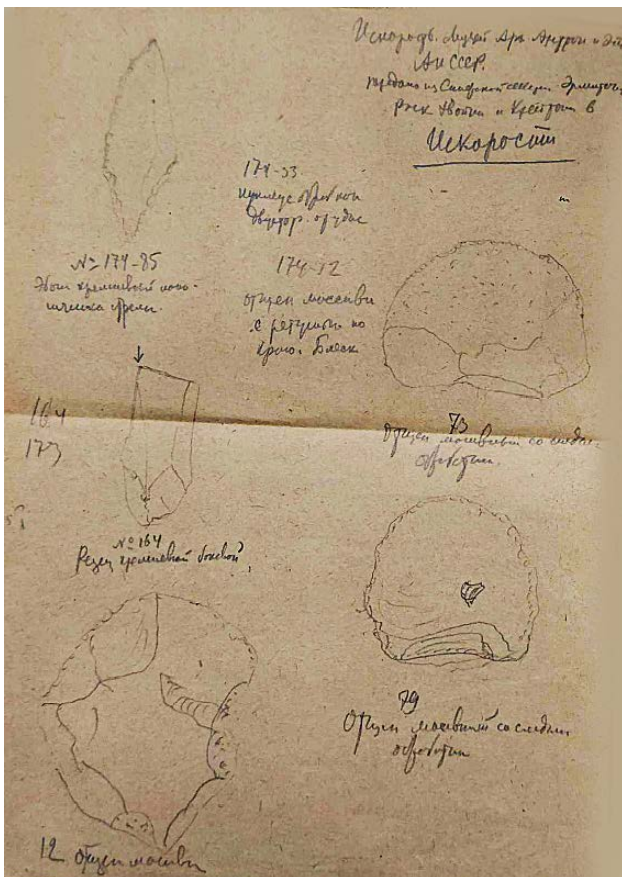

Рис. 2. Рисунки К. Коршака артефактів із російської частини колекції (Коршак 1930б). Ці матеріали нині зберігаються в Музеї антропології і етнографії російської академії наук.

Fig. 2. K. Korshak's drawings of artefacts from the russian part of the collection (Korshak 1930b). These materials are stored in the Museum of Anthropology and Ethnography of the russian Academy of Sciences now.

Із колекцією, яка вже зберігалася в Археологічному музеї ВУАН, ознайомився археолог, на той час співробітник Українського інституту матеріальної культури Т. Тесля, про що свідчить його заява від 11 квітня 1932 р. із резолюцією В. Козловської (Заява... 1932) (рис. 3). Публікації результатів огляду матеріалів Іскорості дослідник не встиг здійснити.

У цей же час, імовірно, колекція поповнюється ще дев'ятнадцятьма артефактами, які за сировинними, типологічними, метричними та техніко-морфологічними параметрами цілком відповідають іншій частині колекції. Переважна кількість довоєнної документації втрачена. Проте наявна інформація в «Книге экспонатов, находящихся в экспозиции отдела доклассового общества на I/I 1939 г.», яка зберігається поміж документації сектору «Археологія доби каменю — бронзи» Національного музею історії України, де ці предмети записані разом з іншими артефактами з розкопок В. Хвойки стоянки в Іскорості (рис. 4). Можна припустити, що музейні предмети походять із розвідкових робіт, які здійснювали І. Левицький, Ф. Козубовський і К. Коршак на пам'ятці в 1920–1940-х рр.

У 1936 р. матеріали стоянки, як і інші археологічні комплекси, увійшли до складу Центрального історичного музею (далі — ЦІМ), який також розміщувався на території Києво-Печерської лаври. Комісією з передачі матеріалів Археологічного музею ВУАН до збірки ЦІМ був складений рапорт, у якому зазначалось (далі — з орфографією оригіналу), «...що велика частина матеріалів ще не заінвентаризована, деяка частина зовсім немала паспортів... Все це

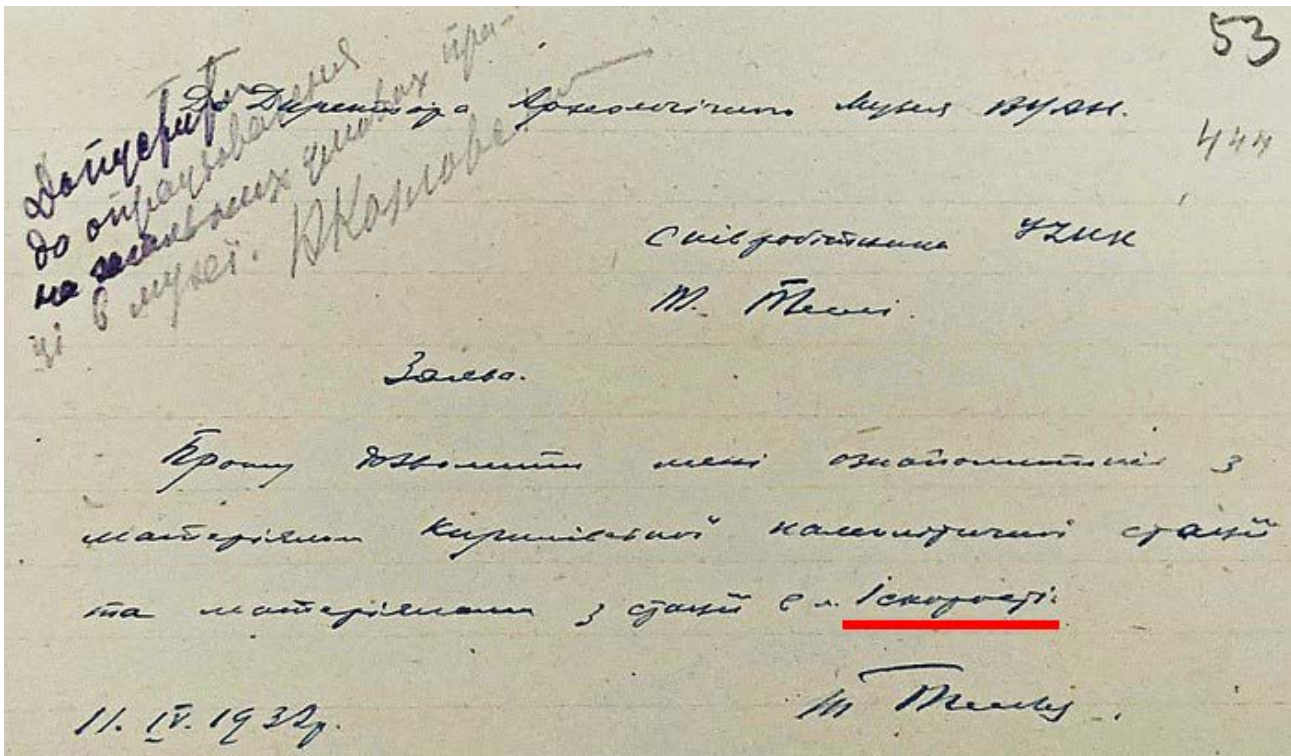

Рис. 3. Заява Т. Теслі з проханням надати змогу ознайомитися з матеріалами Кирилівської стоянки та стоянки в с. Іскорость (Заява... 1932).

Fig. 3. T. Tesla's application with a request to allow access to the materials of the Kyrylivska site and the site in the Iskorost village (Zaiava... 1932).

запаковано в ящики, не розібрано, не систематизовано і ніхто їх з часів розкопів не розбирав. Таке становище привело упаковку речей в певну негідність, вона погнила, або поточена мишами, речі поцвіли і взагалі руйнуються. Отже ці групи матеріалів довелося приймати огульно — ящиками...» (Рапорт... 1936, арк. 31, 38; Радієвська, Сорокіна, Завальна 2016, с. 195). Після ліквідації Археологічного музею ВУАН колекції були перевезені до непристосованого приміщення (19 корпусу лаври), у якому раніше була розміщена пральня. Про жахливий стан збереження археологічних знахідок зазначено в акті огляду сховищ фондів: «... Крім глиняного посуду у підвалах /1 підвал/ зберігаються 109 ящиків з археологічними матеріалами розкопів різних дослідників з різних часів. Так у цих ящиках виявлено матеріали розкопів Бобринського, Мілеєва,

Хвойка, Біляшевського та інших дослідників... Дерево деяких ящиків, до яких упаковано матеріали, від вогкості прогнило. Упаковка, папір та стружки, та упаковані в них археологічні матеріали в деяких ящиках вкрилися цвіллю. При чому в таких розмірах що іноді трудно розглянути, що це за річ, не обшкрябавши з неї цвіль...» (Рапорт... 1936, арк. 112–113; Радієвська, Сорокіна, Завальна 2016, с. 197–198) (рис. 5).

Коротка характеристика колекції та пам'ятки Іскорость загалом наявна в «Кратких сведениях об основных комплексах экспонатов бывшего Археологического музея ВУАН, кабинета антропологии ВУАН, вошедших одновременно с документами в состав Центрального исторического музея к 1936 году», складених В. Козловською. Іскорость записана під № 9 в розділі «Пере-

№№ артефактів	Дата знахідки	НАЗВА ТА КОРОТКИЙ ОПИС РЕЧЕЙ	Місце знахідки	Категорія артефактів	Середній ступінь дикості	Розподіл за територією	Розподіл за матеріалом
12.41	1939	Білашанка		A B.3	1		
12.42	"	"		A B.2	1		
12.43	"	"		A B.1	1		
12.44	"	"		A B.2	1		
12.45	"	"		A B.3	1		
12.46	"	"		A B.2	1		
12.47	"	"		A B.2	1		
12.48	"	"		A B.2	1		
12.49	"	"		A B.2	1		
12.50	"	"		A B.2	1		
12.51	"	"		A B.1	1		
12.52	"	"		A B.3	1		
12.53	"	"		A B.1	1		
12.54	"	"		A B.2	1		
12.55	"	"		A B.2	1		
12.56	"	"		A B.2	1		
12.57	"	"		A B.2	1		
12.58	"	"		A B.2	1		
12.59	"	"		A B.2	1		
12.60	"	"		A B.2	1		
12.61	"	"		A B.2	1		
12.62	"	"		A B.2	1		
12.63	"	"		A B.2	1		
12.64	"	"		A B.2	1		
12.65	"	"		A B.2	1		
12.66	"	"		A B.2	1		
12.67	"	"		A B.2	1		
12.68	"	"		A B.2	1		
12.69	"	"		A B.2	1		
12.70	"	"		A B.2	1		
12.71	"	"		A B.2	1		
12.72	"	"		A B.2	1		
12.73	"	"		A B.2	1		
12.74	"	"		A B.2	1		
12.75	"	"		A B.2	1		
12.76	"	"		A B.2	1		
12.77	"	"		A B.2	1		
12.78	"	"		A B.2	1		
12.79	"	"		A B.2	1		
12.80	"	"		A B.2	1		
12.81	"	"		A B.2	1		
12.82	"	"		A B.2	1		
12.83	"	"		A B.2	1		
12.84	"	"		A B.2	1		
12.85	"	"		A B.2	1		
12.86	"	"		A B.2	1		
12.87	"	"		A B.2	1		
12.88	"	"		A B.2	1		
12.89	"	"		A B.2	1		
12.90	"	"		A B.2	1		
12.91	"	"		A B.2	1		
12.92	"	"		A B.2	1		
12.93	"	"		A B.2	1		
12.94	"	"		A B.2	1		
12.95	"	"		A B.2	1		
12.96	"	"		A B.2	1		
12.97	"	"		A B.2	1		
12.98	"	"		A B.2	1		
12.99	"	"		A B.2	1		
13.00	"	"		A B.2	1		
13.01	"	"		A B.2	1		
13.02	"	"		A B.2	1		
13.03	"	"		A B.2	1		
13.04	"	"		A B.2	1		
13.05	"	"		A B.2	1		
13.06	"	"		A B.2	1		
13.07	"	"		A B.2	1		
13.08	"	"		A B.2	1		
13.09	"	"		A B.2	1		
13.10	"	"		A B.2	1		
13.11	"	"		A B.2	1		
13.12	"	"		A B.2	1		
13.13	"	"		A B.2	1		
13.14	"	"		A B.2	1		
13.15	"	"		A B.2	1		
13.16	"	"		A B.2	1		
13.17	"	"		A B.2	1		
13.18	"	"		A B.2	1		
13.19	"	"		A B.2	1		
13.20	"	"		A B.2	1		
13.21	"	"		A B.2	1		
13.22	"	"		A B.2	1		
13.23	"	"		A B.2	1		
13.24	"	"		A B.2	1		
13.25	"	"		A B.2	1		
13.26	"	"		A B.2	1		
13.27	"	"		A B.2	1		
13.28	"	"		A B.2	1		
13.29	"	"		A B.2	1		
13.30	"	"		A B.2	1		
13.31	"	"		A B.2	1		
13.32	"	"		A B.2	1		
13.33	"	"		A B.2	1		
13.34	"	"		A B.2	1		
13.35	"	"		A B.2	1		
13.36	"	"		A B.2	1		
13.37	"	"		A B.2	1		
13.38	"	"		A B.2	1		
13.39	"	"		A B.2	1		
13.40	"	"		A B.2	1		
13.41	"	"		A B.2	1		
13.42	"	"		A B.2	1		
13.43	"	"		A B.2	1		
13.44	"	"		A B.2	1		
13.45	"	"		A B.2	1		
13.46	"	"		A B.2	1		
13.47	"	"		A B.2	1		
13.48	"	"		A B.2	1		
13.49	"	"		A B.2	1		
13.50	"	"		A B.2	1		
13.51	"	"		A B.2	1		
13.52	"	"		A B.2	1		
13.53	"	"		A B.2	1		
13.54	"	"		A B.2	1		
13.55	"	"		A B.2	1		
13.56	"	"		A B.2	1		
13.57	"	"		A B.2	1		
13.58	"	"		A B.2	1		
13.59	"	"		A B.2	1		
13.60	"	"		A B.2	1		
13.61	"	"		A B.2	1		
13.62	"	"		A B.2	1		
13.63	"	"		A B.2	1		
13.64	"	"		A B.2	1		
13.65	"	"		A B.2	1		
13.66	"	"		A B.2	1		
13.67	"	"		A B.2	1		
13.68	"	"		A B.2	1		
13.69	"	"		A B.2	1		
13.70	"	"		A B.2	1		
13.71	"	"		A B.2	1		
13.72	"	"		A B.2	1		
13.73	"	"		A B.2	1		
13.74	"	"		A B.2	1		
13.75	"	"		A B.2	1		
13.76	"	"		A B.2	1		
13.77	"	"		A B.2	1		
13.78	"	"		A B.2	1		
13.79	"	"		A B.2	1		
13.80	"	"		A B.2	1		
13.81	"	"		A B.2	1		
13.82	"	"		A B.2	1		
13.83	"	"		A B.2	1		
13.84	"	"		A B.2	1		
13.85	"	"		A B.2	1		
13.86	"	"		A B.2	1		
13.87	"	"		A B.2	1		
13.88	"	"		A B.2	1		
13.89	"	"		A B.2	1		
13.90	"	"		A B.2	1		
13.91	"	"		A B.2	1		
13.92	"	"		A B.2	1		
13.93	"	"		A B.2	1		
13.94	"	"		A B.2	1		
13.95	"	"		A B.2	1		
13.96	"	"		A B.2	1		
13.97	"	"		A B.2	1		
13.98	"	"		A B.2	1		
13.99	"	"		A B.2	1		
14.00	"	"		A B.2	1		
14.01	"	"		A B.2	1		
14.02	"	"		A B.2	1		
14.03	"	"		A B.2	1		
14.04	"	"		A B.2	1		
14.05	"	"		A B.2	1		
14.06	"	"		A B.2	1		
14.07	"	"		A B.2	1		
14.08	"	"		A B.2	1		
14.09	"	"		A B.2	1		
14.10	"	"		A B.2	1		
14.11	"	"		A B.2	1		
14.12	"	"		A B.2	1		
14.13	"	"		A B.2	1		
14.14	"	"		A B.2	1		
14.15	"	"		A B.2	1		
14.16	"	"		A B.2	1		
14.17	"	"		A B.2	1		
14.18	"	"		A B.2	1		
14.19	"	"		A B.2	1		
14.20	"	"		A B.2	1		
14.21	"	"		A B.2	1		
14.22	"	"		A B.2	1		
14.23	"	"		A B.2	1		
14.24	"	"		A B.2	1		
14.25	"	"		A B.2	1		
14.26	"	"		A B.2	1		
14.27	"	"		A B.2	1		
14.28	"	"		A B.2	1		
14.29	"	"		A B.2	1		
14.30	"	"		A B.2	1		
14.31	"	"		A B.2	1		
14.32	"	"		A B.2	1		
14.33	"	"		A B.2	1		
14.34	"	"		A B.2	1		
14.35	"	"		A B.2	1		
14.36	"	"		A B.2	1		
14.37	"	"		A B.2	1		
14.38	"	"		A B.2	1		
14.39	"	"		A B.2	1		
14.40	"	"		A B.2	1		
14.41	"	"		A B.2	1		
14.42	"	"		A B.2	1		
14.43	"	"		A B.2	1		
14.44	"	"		A B.2	1		
14.45	"	"		A B.2	1		
14.46	"	"		A B.2	1		
14.47	"	"		A B.2	1		
14.48	"	"		A B.2	1		
14.49	"	"		A B.2	1		
14.50	"	"		A B.2	1		
14.51	"	"		A B.2	1		
14.52	"	"		A B.2	1		
14.53	"	"		A B.2	1		
14.54	"	"		A B.2	1		
14.55	"	"		A B.2	1		
14.56	"	"		A B.2	1		
14.57	"	"		A B.2	1		
14.58	"	"		A B.2	1		
14.59	"	"		A B.2	1		
14.60	"	"		A B.2	1		
14.61	"	"		A B.2	1		
14.62	"	"		A B.2	1		
14.63	"	"		A B.2	1		
14.64	"	"		A B.2	1		
14.65	"	"		A B.2	1		
14.66	"	"		A B.2	1		
14.67	"	"		A B.2	1		
14.68	"	"		A B.2	1		
14.69	"	"		A B.2	1		
14.70	"	"		A B.2	1		
14.71	"	"		A B.2	1		
14.72	"	"		A B.2	1		
14.73	"	"		A B.2	1		
14.74	"	"		A B.2	1		
14.75	"	"		A B.2	1		
14.76	"	"		A B.2	1		
14.77	"	"		A B.2	1		
14.78	"	"		A B.2	1		
14.79	"	"		A B.2</			

До місцевого художнього музею були перевезені тільки найцінніші експонати ЦІМ (Ковтанюк, Шовкопляс 1999, с. 77). Про стан експозиції ЦІМ, що постраждала від мародерства та підриву Успенського собору, писав угорський археолог Н. Феттіх, який займався пакуванням експонатів і матеріалів фондів для перевезення в нове приміщення. Він згадує про залишки «подібної до пластиліну» маси, якою фіксували музейні предмети у вітринах. Частина артефактів з Іскорості та Кирилівської стоянки має залишки воску (Феттіх, с. 49; Сорокіна, Радієвська, Завальна 2016, с. 326).

У 1942 р. із Києво-Печерської лаври матеріали Іскорості разом з іншими археологічними колекціями були перевезені німцями до будівлі колишнього Музею Леніна (нині — Київський міський будинок учителя), де стали частиною експозиції Крайового музею до- і ранньої історії. Переміщення колекцій під керівництвом німецького археолога П. Грімма тривало до початку травня (Сорокіна, Радієвська, Завальна 2017, с. 353). Поміж особистих паперів П. Курінного (Записки, різне листування... (б. р.), арк. 5) є довоєнний буклет Музею Леніна зі схемою руху відвідувачів залами, на якому є рукописні нотатки чорнилами з позначеними вітринами для залу палеоліту — мезоліту Крайового музею. Поміж них і Іскорость (Сорокіна, Радієвська, Завальна 2017, с. 356, 358, рис. 7, 8) (рис. 6).

Відступаючи восени 1943 р., німці транспортували колекції музею до Кракова. Тоді було вивезено 6 вагонів археологічних збірок і інших матеріалів. Знахідки періоду палеоліту було складено у 269 ящиків, 72

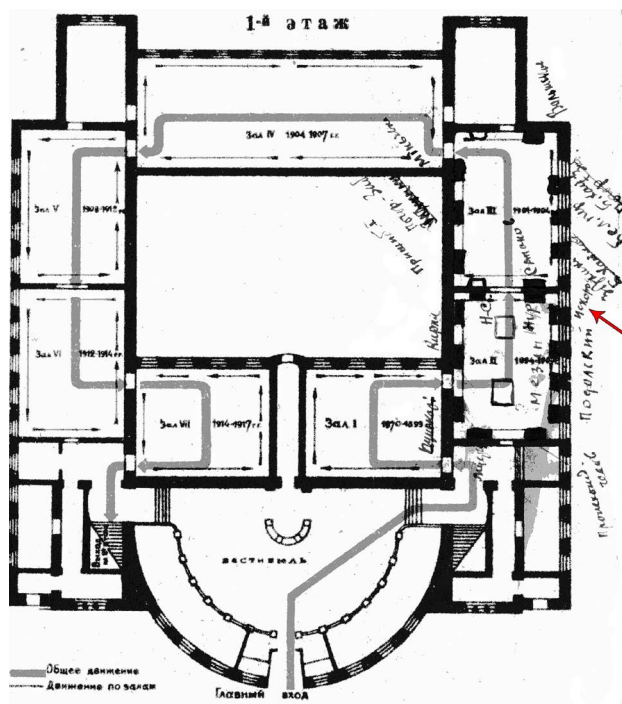

Рис. 6. Довоєнний буклет Музею Леніна зі схемою руху відвідувачів залами, на якому є нотатки П. Курінного з позначеними вітринами для зали палеоліту – мезоліту Крайового музею до- і ранньої історії. Стрілка вказує на розташування матеріалів зі стоянки Іскорость (Записки, різне листування... (б. р.), арк. 5).

Fig. 6. A booklet of the Lenin Museum printed before the World War II with a scheme of the movement of visitors through the halls. It contains handwritten notes by P. Kurinnyi with marked showcases for the Palaeolithic – Mesolithic hall of the Museum of Prehistory and Protohistory. The arrow indicates the location of materials from the Iskorost site (Zapysky, rizne lystuvannia... (b. r.), ark. 5).

пакунки, серед них і крем'яні артефакти стоянки Іскорость (Радієвська, Себта, Сорокіна 2018а, с. 815–816). Під час перебування в Кракові був складений перелік археологічних збірок з однойменного музею Крайового інституту до- і ранньої історії в Києві, де згадується колекція з Іскорості (Радієвська, Себта, Сорокіна 2018а, с. 822, 825, 833). Із Кракова наприкінці лютого 1944 р. вищезазначені матеріали було перевезено у м. Гьохштедт у Баварії. Упродовж листопада — грудня 1945 р. збірки було транспортовано до Мюнхенського центрального збирного пункту, створеного для реституції культурних цінностей, вивезених на-

цистами з окупованих країн (Радієвська, Себта, Сорокіна 2018а, с. 820). Уже у квітні 1947 р. культурні цінності, які належали СРСР, були доставлені в радянську зону окупації Берліна. У грудні 1947 р. вивезені німцями колекції повернулися в Київ (Радієвська, Себта, Сорокіна 2018б, с. 17–18).

Друге дихання: післявоєнний період і сучасність

На початку 1948 р. на території Києво-Печерської лаври була сформована Комісія з прийому, інвентаризації та розподілу музейних і бібліотечних цінностей, повернутих із Німеччини, на чолі з директором Державного республіканського історичного музею в Києві (далі — ДРІМ) А. Вікторовим (Радієвська, Себта, Сорокіна 2018б, с. 18). Комісією було відібрано 618 ящиків із майном ДРІМ, які були транспортовані в нове приміщення музею — колишню художню школу на Володимирській, 2, де вони зберігаються і нині (теперішня назва — Національний музей історії України, далі — НМІУ) (рис. 7). У відділі обліку НМІУ зберігаються 386 актів названої Комісії на 398 ящиків, складених за січень — лютий 1948 р. Актів на ще 220 ящиків із майном ДРІМ бракує: вони або надійшли разом із ящиками пізніше (Комісія працювала до 15 березня 1948 р.) і з невідомих причин не збереглися, або ці ящики надійшли в музей без актів (Радієвська, Себта, Сорокіна 2018б, с. 18). У згаданих актах іноді вказані назви палеолітичних колекцій, наприклад, із Мізина та Пушкарів. Колекція артефактів зі стоянки Іскорость у цих актах не згадується. Проте це стосується багатьох колекцій, адже в значній кількості актів знахідки вказано досить узагальнено, на-

приклад, за матеріалом виготовлення (кераміка, кремій, камінь тощо).

Інвентаризація повернутих речей розтяглася на десятиліття та була ускладнена низкою чинників: значна кількість предметів, які потрібно прийняти на зберігання в найкоротші терміни, низький рівень попередньої системи обліку, шкода, заподіяна колекціям, під час перевезень із міста в місто, з країни в країну, які тривали понад чотири роки та супроводжувалися перепаккуванням, депаспортизацією, а також зберіганням у непридатних умовах (Савчук та ін. 2020, с. 262–264). Імовірно, колекцію В. Хвойки з Іскорості не було ідентифіковано одразу або було впізнано лише незначну її частину, вирішивши, що переважна кількість артефактів загубилися під час перипетій 1940-х рр. У новій системі обліку колекцій, сформованій після Другої світової війни, уже не було згадок про самостійну колекцію, пов'язану з розкопками В. Хвойки в 1911 р. на Коростенщині.

Спричинене депаспортизацією змішування колекцій знайшло відображення в збірних колекціях. Невпізнана Іскорость була записана до таких: 29 одиниць — до «а3 Волинь», переважна кількість — до «а252 Полісся Житомирське». Певний час вважалося, що єдині знахідки зі стоянки, які збереглися дотепер, містяться в науково-допоміжному фонді колекції «а3 Волинь». Це підтверджується записом у книзі обліку науково-допоміжного фонду, де деталізується, що записані тут матеріали походять саме із розкопу В. Хвойки. В інвентарній книзі, у якій записана колекція «а252 Полісся Житомирське», аналогічних вказівок немає.

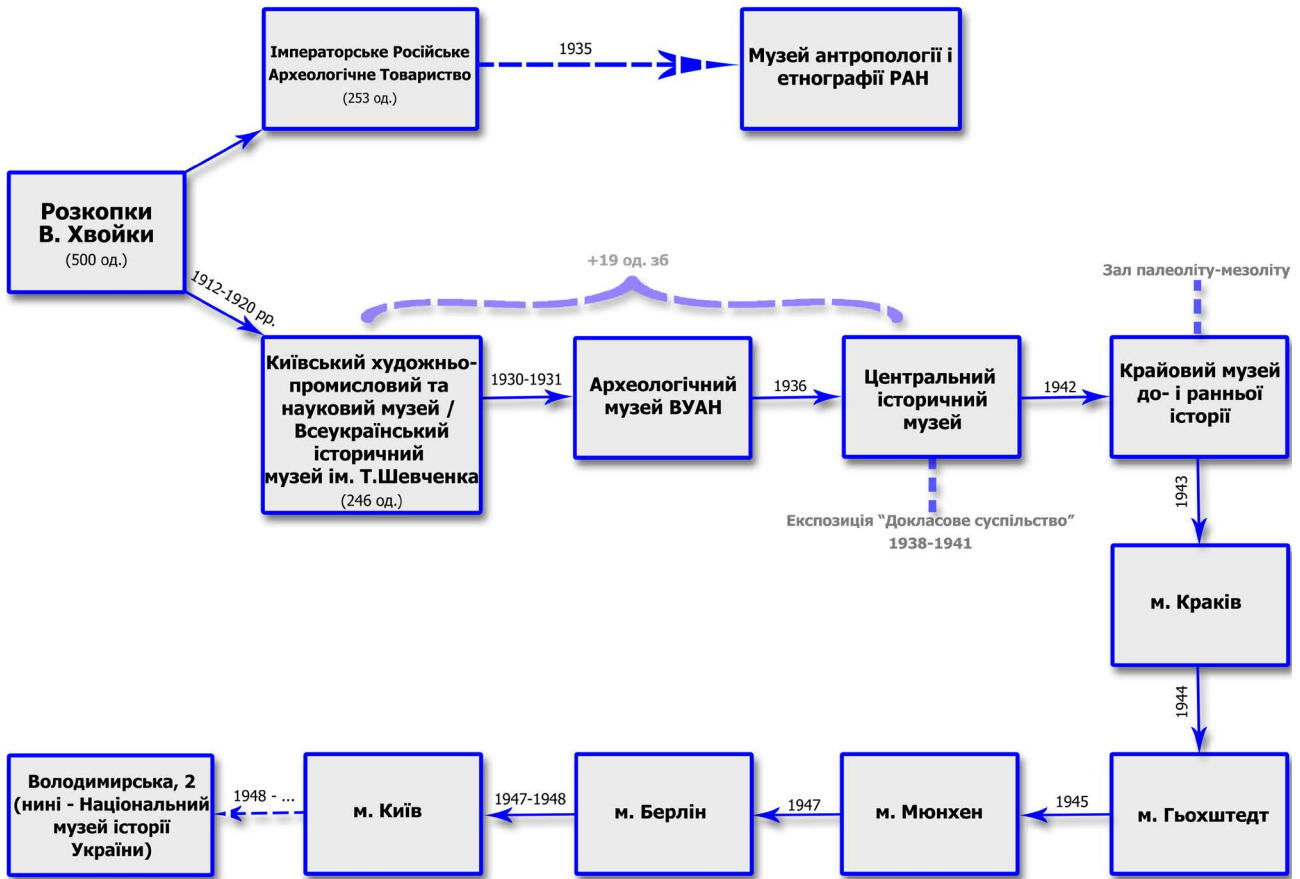

Рис. 7. Спрощене схематичне зображення історії колекції артефактів зі стоянки Іскорость.

Fig. 7. A simplified schematic representation of the history of the collection of artefacts from the Iskorost site.

Унаслідок такого стану колекції після Другої світової війни Іскорость зникає з оглядів пам'яток кам'яної доби, спеціалізованих досліджень матеріалів також ніхто не здійснював. Останні ґрунтовні згадки про колекції стоянки належать П. Борисковському (Борисковський 1947, с. 91; Борисковський 1953, с. 149–151). Проте власних міркувань щодо української частини колекції П. Борисковський не надає — усі подані дані взяті зі статті К. Коршака і, звісно, без жодних посилань на репресованого дослідника. Щодо пам'ятки загалом — П. Борисковський підтримав позицію І. Левицького про її ранньонеолітичний вік (Борисковський 1953, с. 151).

Після ідентифікації артефактів зі стоянки Іскорость, які були записані до колекції «а3 Волинь», про них згадує в монографії І. Черняков (Черняков 2006, с. 51–52). Згодом їх було оглянуто й опубліковано (Беленко, Радієвська 2010, с. 39–41, рис. 4). Під час останнього звірення колекцій, яке здійснювали співробітники сектору «Археологія доби каменю — бронзи», ідентифікувавши шифри, записані В. Хвойкою, була виявлена більша частина предметів, яка зберігалася в колекції «а252 Полісся Житомирське».

«Відроджена» колекція вже повернулася до наукового та музейного життя (рис. 8). У 2021 р. фотографія з матеріалами стоянки

була представлена на виставці, розміщеній на Градчанській площі в Празі (Чехія), присвяченій археологам В. Хвойці й І. Борковському. Також артефакти з Іскорості були репрезентовані на чесько-українському colloquium «Archeologové Čeněk Chvojka a Ivan Borkovský: česko-ukrajinský příběh», пов'язаному з виставкою (Ra-diievskia, Naumenko 2021).

У 2022 р. була опублікована стаття, присвячена загальному контексту, техніко-технологічному та типологічному розгляду колекції. Було зауважено її значний інформаційний потенціал (рис. 8). Усі артефакти виготовлені з місцевого кременю. Частина

з них має сліди потлідів (16 %), пов'язаних із термічним впливом, патиновані предмети поодинокі (2 %). Незважаючи на добір, який здійснив В. Хвойка, матеріал репрезентує всі етапи технологічного процесу. Колекція представлена здебільшого пластинами та пластинками (72 %). Суттєвою є частина відщепів (23 %), які переважно пов'язані з етапами формування пренуклеусів, підготовки, розширення і підправки призматичної поверхні. Інша частина колекції складається з пренуклеуса, нуклеусів та їхніх уламків, а також осколків. 7 із 8 нуклеусів двоплощинкові, які експлуатувалися методом біпоздовжнього розщеплення. На всіх етапах редуційної послідо-

Рис. 8. Фотографія артефактів зі стоянки Іскорость, які зберігаються в Національному музею історії України (НМІУ). Представлено: нуклеуси та їхні уламки, реберчасті пластини, пластини з робочих поверхонь тощо.

Fig. 8. Photo of artefacts from the Iskorost site, which are stored in the National Museum of the History of Ukraine (NMIU). Presented: cores and their fragments, crested blades, blades from the working surfaces of the cores, etc.

вності, імовірно, переважало використання м'якого відбійника, проте, особливо на перших фазах формування пренуклеуса, він доповнювався твердим. Знарядь зафіксовано лише 11. Відповідно до здобутих даних можна інтерпретувати Іскорость як стоянку-майстерню з нечисленними ретушованими знаряддями. Проте В. Хвойка розкрив незначну площу, яка могла бути місцем первинної обробки кременю на стоянці. За геоморфологічною позицією пам'ятки, типом використаної сировини й результатами техніко-технологічних і типолого-статистичних аналізів можна припустити належність Іскорості до фінально-палеолітичних пам'яток Українського Полісся, а саме до свідерських індустрій (Науменко, Радієвська 2022). Побіжним хронологічним індикатором є наконечник фінально-палеолітичного вигляду, зарисований К. Коршаком (рис. 2), із матеріалів, які зберігаються в Музеї антропології і етнології російської академії наук (Коршак 1930б).

Що далі?

Пройшовши тернистий шлях радянського політиканства та зникнувши в небутті на десятиліття через Другу світову війну, лише завдяки наполегливій праці низки дослідників колекція В. Хвойки з Іскорості знову готова для експонування та нових досліджень. Очевидно, що така недоля спіткала низку зібрань. Серед колекцій сектору «Доба каменю — бронзи» є численна збірка «а211 Місце знахідки невідоме», яка нараховує понад дві тисячі музейних предметів. Іноді ідентифікувати окремі артефакти цієї колекції допомагає «щасливий випадок». Після публікації

статті В. Отроценка і В. Корпусової за матеріалами роботи німецького вченого П. Грімма в журналі «Germanen Erbe» з архіву В. Петрова співробітникам НМІУ вдалося визначити депаспортизовані посудини зрубної культури (Отроченко, Корпусова 2003; Сорокіна, Костюк 2010, с. 81–87). Також вважалася втраченою після Другої світової війни, за винятком унікального бивня з орнаментально-зооморфною композицією, колекція артефактів із Кирилівської стоянки. У 1970-х рр. зусиллями співробітників фондів і за участі М. Гладких за старими інвентарними номерами та публікацією П. Борисковського депаспортизовані матеріали були реанімовано (Беленко, Радієвська 2010, с. 37–38). Унаслідок нової агресії російської федерації проти України артефакти знову опиняються в загрозовому становищі. І вже від нас залежить порятунок культурної спадщини для майбутніх поколінь: попередні життя колекції зі стоянки Іскорость, втрачені під час минулого століття, можуть бути останніми...

Подяки

Автори щиро вдячні О. О. Якубенку та С. А. Сорокіній за надану інформацію про колекцію та доступ до матеріалів стоянки, Ю. А. Діканчієву за допомогу в підготовці частини ілюстрацій, співробітникам Наукового архіву ІА НАНУ за доступ і змогу опублікувати архівні джерела.

Література

- б. р.а. *Рукописный каталог Археологического отдела Киевского городского музея древностей и искусств*. Науковий архів НМІУ, т. I, кн. II, № 15767–16001.
- б. р.б. *Рукописный каталог Археологического отдела Киевского городского музея древностей и искусств*. Науковий архів НМІУ, т. I, кн. IV, № 21.901–21911.
- Беленко, М. М., Радієвська, Т. М. 2010. Палеолітичні дослідження В. В. Хвойки. В: Ковтанюк, Н. Г. (гол. ред.). *Вікентій В'ячеславович Хвойка та його внесок у дослідження давньої історії України. Тематичний збірник наукових праць (до 160-річчя від дня народження)*. Київ: Такі справи, с. 30–43.
- Борисковский, П. 1953. Палеолит Украины. *Материалы и исследования по археологии СС-СР*, 40, с. 1–463.
- Борисковский, П. 1947. Огляд історії вивчення палеоліту України. *Археологія*, I, с. 85–100.
- В справі археологічних дослідів Коростенського городища*. 1930. Науковий архів ІА НАНУ, ф. 59, оп. 1, спр. 360, арк. 53.
- Вишневский, Б. Н. 1924. Доисторический человек в России (каменный век). В: Осборн, Г. Ф. *Человек древнего каменного века. Среда, жизнь, искусство*. Ленинград: «Путь к знанию», с. 439–506.
- Данилевич, В. 1925. *Археологічна минушина Київщини*. Київ, 154 с.
- Ефименко, П. П. 1938. *Первобытное общество. Очерки по истории палеолитического времени*. 2-е изд., доп. и перераб. Ленинград: Государственное социально-экономическое издательство, 636 с.
- Записки, різне листування, етнографічні відомості*. (б. р.). Науковий архів ІА НАНУ, ф. 10, спр. 18/4, арк. 5.
- Заява Трохима Теслі з проханням дозволити ознайомитися з матеріалами Кирилівської палеолітичної стації та матеріалами з стації в с. Іскорості*. 1932. Науковий архів ІА НАНУ, ф. 59, спр. 480, арк. 53.
- Ковтанюк, Н., Шовкопляс, Г. 1999. Скарбниця історичної пам'яті України *Київська старовина*, 4, с. 63–80.
- Козловська, В. 1936. *Краткие сведения об основных комплексах экспонатов бывшего Археологического музея ВУАН, кабинета антропологии ВУАН, вошедших одновременно с документами в состав Центрального исторического музея к 1936 году*. Науковий архів НМІУ, ф. Р–1260, оп.1-д, од. зб. 28-а, с. 1–53.
- Колеснікова, В. А. 2008. До історії досліджень курганів у Коростені та Овручі в 1911 році. В: Моця, О. П. (гол. ред.). *Стародавній Іскоростень і слов'янські гради. Збірка наукових праць*. Коростень, с. 166–168.
- Коршак, К. 1930а. Палеолітична стація в м. Іскорості. В: Козловська, В. (ред.). *Хроніка археології та мистецтв*. Частина 2. Київ: Міськліт, с. 7–21.
- Коршак, К. 1930б. *Палеолітична стація в містечку Іскорості*. Науковий архів ІА НАНУ, ф. 13, спр. 1.

- Левицький, І. 1950. Про вік стоянки відкритої В. Хвойкою в Іскорості. *Археологія*, IV, с. 156–162.
- Науменко, О. О., Радієвська, Т. М. 2022. Стоянка Іскорость та її місце в кам'яній добі України: історіографічний і типолого-технологічний аспекти. *Археологія*, 3, с. 88–112. <https://doi.org/10.15407/arheologia2022.03.088>.
- Открытый лист на 1911 год*. 1911. Науковий архів ІА НАНУ, ф. 2, оп. 3, № 660.
- Отрощенко, В. В., Корпусова, В. М. 2003. Свастика в знакових системах доби міді-бронзи України. *Магістеріум. Археологічні студії*, 11, с. 13–18.
- Отчёт Императорской Археологической Комиссии за 1911 год*. 1914. Петроград: Типография Главного Управления Уделов, 123 с.
- Радієвська, Т. М., Завальна, О. М., Сорокіна, С. А. 2016. Мандрі археологічних колекцій Національного музею історії України в 1930-ті роки. *Праці центру пам'яткознавства*, 29, с.183–200.
- Радієвська, Т. М., Себта, Т. М., Сорокіна, С. А. 2018а. Документи свідчать: вивезення на захід збірок Крайового музею до- і ранньої історії в Києві у 1943–1945 рр. *Український археографічний щорічник*, 21/22 (24/25), с. 799–860.
- Радієвська, Т. М., Себта, Т. М., Сорокіна, С. А. 2018б. З історії зібрань Національного музею історії України: переміщення на захід та реституція збірок 1943–1948 рр. *Науковий вісник НМІУ*, 3, с. 15–52.
- Рапорт Комісії по прийомці Археологічного Музею Інститута Історії Матеріальної культури при Академії наук УСР*. 1936. Науковий архів НМІУ, ф. 1260, оп. 1-д, од. зб. 17-Б.
- Савчук, М. І., Сорокіна, С. А., Радієвська, Т. М., Завальна, О. М. 2020. Фондова робота Державного історичного музею в м. Києві (1943–1950). *Науковий вісник НМІУ*, 6, с. 249–277.
- Сорокіна, С. А., Костюк, І. О. 2010. Посудини зі свастиками зрубної культури у колекції НМІУ. В: *20 років незалежності України. Тематичний збірник наукових праць*. Київ: Такі справи, с. 81–87.
- Сорокіна, С. А., Радієвська, Т. М., Завальна, О. М. 2017. Експозиція Крайового музею до- і ранньої історії у Києві (1942–1943). *Матеріали і дослідження з археології Прикарпаття і Волині*, 21, с. 347–365.
- Сорокіна, С., Радієвська, Т., Завальна, О. 2016. Експозиція відділу Докласового суспільства Центрального історичного музею ім. Т. Г. Шевченка в Києві (1938–1941 рр.). В: Заремба, О. О. (відп. ред.). *«Археологія & Фортифікація України»*. Збірник матеріалів VI Міжнародної науково-практичної конференції. Кам'янець-Подільський: ПП Буйницький О. А., с. 320–329.
- Спицын, А. А. 1915. Русский палеолит. *Записки Отделения русской и славянской археологии Императорского русского археологического общества*, IX, с. 133–172.
- Феттіх, Н. 2004. *Київський щоденник (3. XII. 1941–19. I. 1942)*. Київ, 168 с.
- Хвойка, В. В. 2008. *Древние обитатели Среднего Приднепровья и их культура в доисторические времена (с комментариями и иллюстрациями)*. Киев, 160 с.

Хлопачев, Г. А. 2016. Музей антропологии и этнографии — крупнейший собиратель древностей каменного века: история и особенности формирования коллекционного фонда. В: Хлопачев, Г. А. (отв. ред). *Верхний палеолит: образы, символы, знаки*. Санкт-Петербург: Экстрапринт, с. 12–45.

Черняков, И. Т. 2006. *Вікентій Хвойка (1850–1914)*. Київ: Архетип, 199 с.

Яненко, А. 2017. *Археологічний музей Всеукраїнської академії наук: дослідження і матеріали*. Київ: НКПІКЗ, 288 с.

Field, H., Proston, E. 1936. Recent archaeological investigations in the Soviet Union. *American Anthropologist*, 38 (2), p. 260–290. <https://doi.org/10.1525/aa.1936.38.2.02a00090>.

Golomshtok, E. A. 1938. The Old Stone Age in European Russia. *Transactions of the American Philosophical Society*, XXIX (II), p. 197–468.

Hančar, F. 1940. Zum Problem der Venusstatuetten im eurasiatischen Jungpaläolithikum. *Praehistorische Zeitschrift*, 30–31 (1–2), p. 85–156. <https://doi.org/10.1515/prhz.1940.30-31.1-2.85>.

Radiievska, T. M., Naumenko, O. O. 2021. Materiály z vykopávek Čeňka Chvojky ve sbírkách Národního muzea historie Ukrajiny. In: Hlaváček, P. (ed.). *Archeologové Čeněk Chvojka a Ivan Borkovský: česko-ukrajinský příběh*.

Skutil, J. 1928. Ossarynce und Iskorost, zwei paläolithische Stationen in Osteuropa (Ukraine). *Eiszeit und Urgeschichte*, T. 5, s. 46–48.

References

b. r.a. *Rukopisnyi katalog Arkheologicheskogo otdela Kievskogo gorodskogo muzeia drevnostei i iskusstv*. Naukovyi arkhiv NMIU, t. I, kn. II, № 15767–16001.

b. r.b. *Rukopisnyi katalog Arkheologicheskogo otdela Kievskogo gorodskogo muzeia drevnostei i iskusstv*. Naukovyi arkhiv NMIU, t. II, kn. IV, № 21.901–21911.

Belenko, M. M., Radiievska, T. M. 2010. Paleolitychni doslidzhennia V. V. Khvoiky. V: Kovtaniuk, N. H. (hol. red.). *Vikentii V'iacheslavovykh Khvoikata yoho vnesok u doslidzhennia davnoi istorii Ukrainy. Tematychnyi zbirnyk naukovykh prats (do 160-richchia vid dnia narodzhennia)*. Kyiv: Taki spravy, s. 30–43.

Boriskovskii, P. 1953. Paleolit Ukrainy. *Materialy i issledovaniia po arkheologii SSSR*, 40, s. 1–463.

Boryskovskiy, P. 1947. Ohliad istorii vyvchennia paleolitu Ukrainy. *Arkheolohiia*, I, s. 85–100.

V spravi arkheolohichnykh doslidiv Korostenskoho horodyshcha. 1930. Naukovyi arkhiv IA NANU, f. 59, op. 1, spr. 360, ark. 53.

Vishnevskii, B. N. 1924. Doistoricheskii chelovek v Rossii (kamennyi vek). V: Osborn, G. F. *Chelovek drevnego kamennogo veka. Sreda, zhizn, iskusstvo*. Leningrad: «Put k znaniiu», s. 439–506.

Danylevych, V. 1925. *Arkheolohichna mynuvshyna Kyivshchyny*. Kyiv, 154 s.

Efimenko, P. P. 1938. *Pervobytnoe obshchestvo. Ocherki po istorii paleoliticheskogo vremeni*. 2-e izd., dop. i pererab. Leningrad: Gosudarstvennoe sotsialno-ekonomicheskoe izdatelstvo, 636 s.

- Zapysky, rizne lystuvannia, etnohrafichni vidomosti.* (b. r.). Naukovyi arkhiv IA NANU, f. 10, spr. 18/4, ark. 5.
- Zaiava Trokhyma Tesli z prokhanniam dozvoloty oznaiomytysia z materialamy Kyrylivskoi paleolitychnoi statsii ta materialamy z statsii v s. Iskorosti.* 1932. Naukovyi arkhiv IA NANU, f. 59, spr. 480, ark. 53.
- Kovtaniuk, N., Shovkopliias, H. 1999. Skarbnytsia istorychnoi pam'iaty Ukrainy *Kyivska starovyna*, 4, s. 63–80.
- Kozlovska, V. 1936. *Kratkie svedeniia ob osnovnykh kompleksakh eksponatov byvshego Arkheologicheskogo muzeia VUAN, kabineta antropologii VUAN, voshedshikh odnovremenno s dokumentami v sostav Tsentralnogo istoricheskogo muzeia k 1936 godu.* Naukovyi arkhiv NMIU, f. R–1260, op.1-d, od. zb. 28-a, s. 1–53.
- Kolesnikova, V. A. 2008. Do istorii doslidzhen kurhaniv u Korosteni ta Ovruchi v 1911 rotsi. V: Mot-sia, O. P. (hol. red.). *Starodavnii Iskorosten i slovi-anski hrady. Zbirka naukovykh prats.* Korosten, s. 166–168.
- Korshak, K. 1930a. Paleolitychna statsiia v m. Iskorosti. V: Kozlovska, V. (red.). *Khronika arkheologii ta mystetstv.* Chastyna 2. Kyiv: Misklit, s. 7–21.
- Korshak, K. 1930b. *Paleolitychna statsiia v mistechku Iskorosti.* Naukovyi arkhiv IA NANU, f. 13, spr. 1.
- Levytskyi, I. 1950. Pro vik stoianky vidkrytoi V. Khvoikoii v Iskorosti. *Arkheolohiia*, IV, s. 156–162.
- Naumenko, O. O., Radiievska, T. M. 2022. The Iskorost Site and its Place in the Stone Age of Ukraine: Historiographical, Typological and Technological Aspects. *Arheologia*, 3, p. 88–112. <https://doi.org/10.15407/arheologia2022.03.088> (in Ukrainian).
- Otkryty list na 1911 god.* 1911. Naukovyi arkhiv IA NANU, f. 2, op. 3, № 660.
- Otroshchenko, V., Korpusova, V. 2003. Fylfot in sign systems of Copper-Bronze period in Ukraine. *Magisterium. Archaeological studies*, 11, p. 13–18 (in Ukrainian).
- Otchet Imperatorskoi Arkheologicheskoi Komissii za 1911 god.* 1914. Petrograd: Tipografiia Glavnogo Upravleniia Udelov, 123 s.
- Radiievska, T. M., Zavalna, O. M., Sorokina, S. A. 2016. Mandry arkheolohichnykh kolektsii Natsionalnogo muzeiu istorii Ukrainy v 1930-ti roky. *Pratsi tsentru pam'iatkoznavstva*, 29, s.183–200.
- Radiievska, T. M., Sebta, T. M., Sorokina, S. A. 2018a. Dokumenty svidchat: vyvezennia na zakhid zbirk Kraiovoho muzeiu do- i rannoii istorii v Kyievi u 1943–1945 rr. *Ukrainskyi arkheohrafichnyi shchorichnyk*, 21/22 (24/25), s. 799–860.
- Radiievska, T. M., Sebta, T. M., Sorokina, S. A. 2018b. Z istorii zibrann Natsionalnogo muzeiu istorii Ukrainy: peremishchennia na zakhid ta restytutsiia zbirk 1943–1948 rr. *Naukovyi visnyk NMIU*, 3, s. 15–52.
- Raport Komisii po pryiomtsi Arkheolohichnoho Muzeiu Instytutu Istorii Materialnoi kultury pry Akademii nauk USSR.* 1936. Naukovyi arkhiv NMIU, f. 1260, op. 1-d, od. zb. 17-B.
- Savchuk, M. I., Sorokina, S. A., Radiievska, T. M., Zavalna, O. M. 2020. Fondova robota Derzhavnogo istorychnoho muzeiu v m. Kyievi (1943–1950). *Naukovyi visnyk NMIU*, 6, s. 249–277.

- Sorokina, S. A., Kostiuk, I. O. 2010. Posudyny zi svastykamy zrubnoi kultury u kolektsii NMIU. V: *20 rokiv nezalezhnosti Ukrainy. Tematychnyi zbirnyk naukovykh prats*. Kyiv: Taki spravy, s. 81–87.
- Sorokina, S., Radiievska, T., Zavalna, O. 2016. Ekspozytsiia viddilu Doklasovoho suspilstva Tsentralnogo istorychnoho muzeiu im. T. H. Shevchenka v Kyievi (1938–1941 rr.). V: Zaremba, O. O. (vidp. red.). «*Arkheolohiia & Fortyfikatsiia Ukrainy*». Zbirnyk materialiv VI Mizhnarodnoi nauko-vo-praktychnoi konferentsii. Kam'ianets-Podilskyi: PP Buinytskyi O. A., s. 320–329.
- Sorokina, S. A., Radiievska, T. M., Zavalna, O. M. 2017. Ekspozytsiia Kraiovoho muzeiu do- i rannoi istorii u Kyievi (1942–1943). *Materialy i doslidzhennia z arkheolohii Prykarpattia i Volyni*, 17, s. 347–365.
- Spitsyn, A. A. 1915. Russkii paleolit. *Zapiski Otdeleniia russkoi i slavianskoi arkheologii Imperatorskogo russkogo arkheologicheskogo obshchestva*, IX, s.133–172.
- Fettikh, N. 2004. *Kyivskiy shchodennyk (3. XII. 1941–19. I. 1942)*. Kyiv, 168 s.
- Khvoika, V. V. 2008. *Drevnie obitateli Srednego Pridneprov'ia i ikh kultura v doistoricheskie vremena (s kommentariiami i illiustratsiiami)*. Kiev, 160 s.
- Khlopachev, G. A. 2016. Muzei antropologii i etnografii — krupneishii sobiratel drevnostei kamenno-go veka: istoriia i osobennosti formirovaniia kolektsionnogo fonda. V: Khlopachev, G. A. (otv. red). *Verkhonii paleolit: obrazy, simvoly, znaki*. Sankt-Peterburg: Ekstraprint, s. 12–45.
- Cherniakov, I. T. 2006. *Vikentii Khvoika (1850–1914)*. Kyiv: Arkhetyp, 199 s.
- Yanenko, A. 2017. *Arkheolohichni muzei Vseukrainskoi akademii nauk: doslidzhennia i materialy*. Kyiv: NKPIKZ, 288 s.
- Field, H., Probst, E. 1936. Recent archaeological investigations in the Soviet Union. *American Anthropologist*, 38 (2), p. 260–290. <https://doi.org/10.1525/aa.1936.38.2.02a00090>.
- Golomshtok, E. A. 1938. The Old Stone Age in European Russia. *Transactions of the American Philosophical Society*, XXIX (II), p. 197–468.
- Hančar, F. 1940. Zum Problem der Venusstatuetten im eurasiatischen Jungpaläolithikum. *Praehistorische Zeitschrift*, 30–31 (1–2), p. 85–156. <https://doi.org/10.1515/prhz.1940.30-31.1-2.85>.
- Radiievska, T. M., Naumenko, O. O. 2021. Materiály z vykopávek Čenka Chvojky ve sbírkách Národního muzea historie Ukrajiny. In: Hlaváček, P. (ed.). *Archeologové Čeněk Chvojka a Ivan Borkovský: česko-ukrajinský příběh*.
- Skutil, J. 1928. Ossarynce und Iskorost, zwei paläolithische Stationen in Osteuropa (Ukraine). *Eiszeit und Urgeschichte*, T. 5, s. 46–48.

Return from nothingness: the curious history of the collection of stone artefacts of the Iskorost site from the excavations of V. Khvoika

Naumenko Oleksandr

Senior researcher of the sector “Archeology of the Stone–Bronze Ages” of the Research Department of Archeology, the National Museum of the History of Ukraine, e-mail: alexandr.naumenko.jr@gmail.com, ORCID: 0000-0003-3931-603X.

Radiievska Tetiana

Senior researcher of the sector “Archeology of the Stone–Bronze Ages” of the Research Department of Archeology, the National Museum of the History of Ukraine, e-mail: tetyana_arch@ukr.net, ORCID: 0000-0001-8490-7950.

In the modern realities of the aggressive war started by the Russian Federation against Ukraine, the problem of preserving museum collections is more relevant than ever. Our essay highlights the history of the collection of stone artefacts from the Iskorost site, which was discovered by V. Khvoika more than 110 years ago and which managed to “survive” a number of extreme events, retaining its scientific and exhibition potential.

The Iskorost site (now Korosten, Zhytomyr Oblast) was discovered in 1911 during V. Khvoika’s research of the mounds near the city of Ovruch and in the Iskorost village. V. Khvoika recorded traces of three hearths surrounded by flint artefacts on the site. He selected approximately 500 stone objects and distributed them between the Imperial Russian Archaeological Society (today, these artefacts in the amount of 253 items are stored in the Museum of Anthropology and Ethnography of the Russian Academy of Sciences) and the Kyiv Art, Industry and Science Museum (now the National Museum of the History of Ukraine). The total number of artefacts in the Ukrainian part of the collection is 265: 246 come from the excavations of V. Khvoika in 1911, the other 19 possibly from the reconnaissance works of I. Levytskyi, F. Kozubovskiy, and K. Korshak in 1920–1940s.

Until 1936, the materials left in Ukraine were stored in the Archaeological Museum of the All-Ukrainian Academy of Sciences, where they were transported from the All-Ukrainian Historical

Museum (the name of the Kyiv Art, Industry and Science Museums since 1924). Then this collection became part of the Central Historical Museum. At that time, K. Korshak and T. Teslia worked with this (Ukrainian) part of the collection. 79 artefacts from Iskorost were presented in a new exposition of the “Pre-class Society” department of the Central History Museum (1938–1941).

During World War II, the Iskorost collection was moved from the Kyiv-Caves (“Kyiv-Pechersk”) Lavra (where the Central Historical Museum was located) to the building of the former Lenin Museum (now the Kyiv City Teacher’s House). The archaeological collection became the basis for creating an exposition of the Museum of Prehistory and Protohistory. In the autumn of 1943, the materials from the Iskorost were taken to Kraków, and from there were transported to Höchstädt. In 1947, the cultural values moved from Höchstädt to Munich were delivered to the Soviet occupation zone of Berlin and from there to Kyiv. At the beginning of 1948, the experts of the special commission began to inspect collections returned from Germany. This process spanned decades. Because of the difficulties during the identification of museum objects, artefacts of the Iskorost were attributed to collective collections: 29 items to “a3 Volyn”, the majority to “a252 Zhytomyr Polissia”. For some time, it was believed that the only finds from the excavation of V. Khvoika at the site, which have “survived” to this day, are contained in the collection of “a3 Volyn”. Another part of the artefacts from the Iskorost site was identified during the last inventory of the collections.

Keywords: Iskorost, Ukrainian Polissia, Vikentii Khvoika, museum collection, history of research.